

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

The Guidelines in Cultural Landscape for Buddhist Tourism of Temples in Mueang Chiang Mai District

ญาณวดี พงศาภลวัชร, วิโรจน์ วิชัย

Yannawadee Pongsakollawat, Viroj Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding author, E-mail: napongsa@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คน ด้วยการ สัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และเสนอรายงานวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ได้แก่ การท่องเที่ยวในมิติภูมิทัศน์วัฒนธรรม ศาสนสถานและสถานที่สำคัญสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือ ศาสนาพุทธ ผู้ที่สนใจรวมถึงนักท่องเที่ยว เป็นการเผยแพร่ความรู้ และความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผสมผสานทางพุทธศิลป์ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อนำเสนอหลักการปรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) สภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัด 4 วัด คือ วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด วัดศรีโสดา และวัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จากข้อมูลทั้ง 5 ด้าน คือ (1) พุทธประวัติศาสตร์ (2) พุทธสถาน (3) พุทธศิลป์ (4) พุทธธรรม (5) พุทธกิจกรรม พบว่า มีสภาพและปัญหาความสำคัญอยู่ 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ส่วนแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่าควรดำเนินการ 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ต่าง ๆ

คำสำคัญ : แนวทางการจัดการ, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, วัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

Abstract

The Dissertation is of three objectives: 1) to investigate the concept of cultural landscape and Buddhist tourism; 2) to investigate the conditions and problems associated with cultural landscape management; and 3) to propose a cultural landscape management approach for Buddhist tourism at temples in the Mueang Chiang Mai District. This was qualitative research that used a purposive sampling method with 20 key informants, including monks and laypeople by inepth- interview. Its data were analyzed by content analysis and presented by descriptive report. The findings of the study were summarized as follows:

1) The concept of cultural landscape and Buddhist tourism means : the tourism in the cultural landscape, religious places and important places for religious activities of Buddhist followers, pupils, students and tourists. Another is implied to disseminate knowledge and understand in the Buddhist tourism accompanies by arts, architectures, cultures, traditions and communal lifestyles in order to present the cultural landscape adjustment's principles for a Buddhist tourism. 2) On the conditions and problems of cultural landscape management through 5 aspects: (1) Buddhist history (2) Buddhist places (3) Buddhist arts (4) Buddhaddhamma (5) Buddhist activities of 4 temples in Mueang Chiang Mai District such as (1) Suan Dok Temple, (2) Chet Yod Temple, (3) Sri Soda Temple and (4) Umong Suan Buddhaddham temple, 2 main conditions and problems were found that: (1) On the access to Buddhist tourist attractions, such as in general information, there is no publicity, no museum center and a learning center that informs the history of the temple and

obstacles in traveling is faced. (2) In point of facilities such as public relations, the parking lot is not enough. The restroom service is not quite clean. There is no suitable security. There is not good management and hygiene in running a restaurant or selling food, coffee, drinking water or souvenirs. The guide and promotion of temple as Buddhist tourism are not available. To manage tourist place, the lack of contact and coordination with government agencies and the Tourism Authority of Thailand (TAT) has not activated. 3) On the cultural landscape management approach for Buddhist tourism of temples in Mueang Chiang Mai District 2 aspects were found : (1) the aspect of access to Buddhist tourist attractions, for example, information from social media or social medias and other aspects, there are found the contact and coordination with government agencies and the Tourism Authority of Thailand (TAT) to introduce all forms of public relations. The guidelines and public relations for Buddhist tourism of the temples are made. (2) On various facilities, there should be publicity signs which can be clearly noticed, there should be a map suggesting various places within the temple, the Holy Buddha Area, the Monk's Residences. The prohibitions and regulations for visit to the temple for tourism should be announced. The coordination with government agencies and the Tourism Authority of Thailand (TAT) in managing should be activated for purpose of being comfortable and safe of Thai and foreign tourists those come visiting the attractions.

Keywords: The Managing Guidelines, Cultural Landscape, Buddhist Tourism, Temples in Mueang Chiang Mai District

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมาก เป็นการส่งเสริมและพัฒนาประเทศ การท่องเที่ยวนำมาสู่การสร้างอาชีพการจ้างงานในภาคการท่องเที่ยวโดยตรง และในภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการกระ

จายรายได้ไปสู่ชุมชน และท้องถิ่นมากขึ้น

ในภาพรวมแล้วจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้น ถือได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสสถาปัตยกรรมด้านพระพุทธศาสนา และเป็นการท่องเที่ยวทางจิตวิญญาณ การท่องเที่ยววัด ศาสนสถานและสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน และแข่งขันในตลาดโลก รัฐบาลได้กำหนดให้การท่องเที่ยวถือเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) โดยคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2552 (กรุงเทพมหานคร:กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555 : 2) และมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2552 มอบหมายให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดทำยุทธศาสตร์แผนงานฟื้นฟูวิกฤตการท่องเที่ยวระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้ทุกฝ่ายใช้รูปแบบในการช่วยวิกฤตให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศกลับฟื้นตัวได้ในเวลาอันรวดเร็วที่สุด ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ วิกฤต และมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ฉบับที่ 1 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555 : 3) เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน และเพื่อเร่งรัดและสร้างศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพการแข่งขันและให้เกิดรายได้ และกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555 : 6)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ฉบับที่ 2 (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, (พ.ศ. 2560-2564), (ม.ป.ท., ม.ป.ป.): ฉ) โดยมีเป้าประสงค์การเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างสมดุล การกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ทุกพื้นที่และทุกภาคส่วน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานอัตลักษณ์และวิถีไทย ส่วนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2566-2567 ฉบับที่ 3 (หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. 2564: ออนไลน์) นั้น โดยเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2564 นายพิพัฒน์ รัชกิจประการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เปิดเผยในที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติมีมติเห็นชอบ (ร่าง) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570) ตามที่สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและ

กีฬา เสนอเพื่อเป็นกรอบทิศทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ในระยะ 5 ปีข้างหน้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2566 – 2570 เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยมีเป้าหมายหลัก คือ “การพลิกโฉมการท่องเที่ยวไทย เพื่ออนาคตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน (Building Forward a Better Tourism For All)” ภายใต้วิสัยทัศน์ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่ามีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม (Rebuilding High Value Tourism Industry with Resilience, Sustainability, and Inclusive Growth)” (หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. 2564: ออนไลน์) ทั้งนี้ สารสำคัญของ (ร่าง) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566- 2570) จะให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง และความเสี่ยงทุกรูปแบบและพร้อมที่จะเติบโตอย่างยั่งยืน รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งจากภายในมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ พัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย ผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม การยกระดับบุคลากร และผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ เข้าใจและสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทของการท่องเที่ยววิถีใหม่ (New Normal) ตลอดจนให้ความสำคัญกับการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570) ดังกล่าว

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากการแสวงบุญที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งในสมัยนั้น ชาวพุทธจะแสวงบุญโดยการเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อมาภายหลังมีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ผู้ศรัทธาควรไปยัง ณ สถานที่ใด เพื่อยังให้เกิดความเบิกบานใจ ด้วยศรัทธาเหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า สถานที่ที่ควรไปเพื่อให้เกิดความเบิกบานใจ เจริญใจ และสังเวชใจเมื่อได้ไป คือ สังฆนียสถานทั้ง 4 ตำบล ดังพระพุทธพจน์ต่อไปนี้ ภิกษุทั้งหลาย สถานที่ที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 4 แห่งนี้ 4 แห่งเป็นไฉน คือ สถานที่ที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธาว่า พระตถาคตประสูติ ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตทรงประกาศธรรมจักร อันยอดเยี่ยม ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ณ ที่นี้ 1 ภิกษุทั้งหลาย สถานที่ที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 4 แห่งนี้ แลฯ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 8: 80) โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการแสวงบุญไปยังสังฆนียสถานด้วยความศรัทธาว่า “ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจตีย์ จักมีจิตเลื่อมใส ตายไปชนเหล่านั้น ทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย

เล่ม 10 ข้อ 3: 151) พระพุทธศาสนากับการแสวงบุญมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน นับตั้งแต่ เจ้าชายสิทธัตถะตัดสินใจละทิ้งชีวิตทางโลก แล้วออกเดินทางแสวงหาหนทางแห่งการดับทุกข์ แม้พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้ทรงชี้แนะให้พระสาวกออกเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้

จรถ ภิกขเว จาริกัม พุพฺพชนฺหิตาย พุพฺพชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย อุตถาย หิตาย สุขขาย เทวมนุสฺसानํ, มา เอเกน เทว อคมิตถ, เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกถฺยาลมฺ มชฺฌมกฺกยาลมฺ ปรีโยสานกถฺยาลมฺ สาตถํ สพฺพยถนํ, เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พรหมจริยํ ปกาเสถ, สนฺติ สตฺตา อปฺพรชฺชชาติกา อสฺสวตฺตา ธมฺมสฺส ปรีหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อณฺวตาโรหมฺปิ ภิกขเว, เยน อุรุเวลา เสนานิกโมเตนุปสงกมฺิสฺสามิ ธมฺมเทสนายา (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 4 ข้อ 32: 27)

พวกเขोजจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ

อันบริสุทธ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในดวงตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะมิได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 32: 40)

นอกจากนี้ ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช และพระเจ้ากนิษกะมหาราชนั้น ได้ส่งคณะสมณทูตออกเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปยังดินแดนต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยเผยแผ่จากต้นกำเนิด คือ อินเดียไปยังนอกชมพูทวีป ในทางตรงกันข้ามก็มีการเดินทางแสวงบุญของชนชาติต่าง ๆ เข้ามาสู่อินเดียด้วยเช่นกัน เป็นการเดินทางมาเพื่อค้นคว้าหาความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา อาทิ การเดินทางของพระชาวจีน 3 รูป คือ หลวงจีนเหียนจั้ง (พระถังซำจั๋ง) หลวงจีนฟาเหียนและหลวงจีนอี้จิง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561: 79-80) โดยมีวัตถุประสงค์ของการเดินทาง คือ เพื่อศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทาจนจบ แล้วสอนที่นั่นระยะหนึ่ง จึงนำคัมภีร์พระไตรปิฎกกลับมาเผยแผ่ในประเทศจีน มีการจดบันทึกการเดินทางไว้โดยละเอียดจากผู้เดินทาง ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาทั้งในอินเดีย เอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามเส้นทางการแสวงบุญของแต่ละท่าน ในอดีตพระสงฆ์จากประเทศศรีลังกาก็เคยเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ รวมถึงในประเทศไทยด้วย และ

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ได้ส่งคณะสงฆ์ออกเดินทางไปยังเกาะลังกา เพื่อสืบอายุของพระพุทธศาสนา โดยคณะสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาได้ประกอบพิธีบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์ลังกาซึ่งขณะนั้น ได้สูญหายไปจากลังกาแล้ว จนเกิดเป็นคณะสงฆ์นิกายสยามวงศ์ขึ้นมา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561: 155-156)

ชาวพุทธนอกจากจะแสวงบุญไปยังสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง (เชษฐ ดิงสัญชลี, 2556: 34) ประกอบไปด้วย สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพานที่อินเดียและเนปาลแล้ว ยังมีการเดินทางมาวัดเพื่อประกอบศาสนกิจ การกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป และพระสถูปเจดีย์ สันทนาธรรมกับพระสงฆ์นอกจากนี้ บางวัดได้มีการสอนวิปัสสนากรรมฐาน โดยพุทธศาสนิกชนจะมาเข้าวัดเพื่อถือศีล 8 และศึกษาปฏิบัติธรรม การเจริญสมาธิภาวนา การสอนวิปัสสนาในปัจจุบัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรม บ้านโรงเรียน เป็นต้น และบางแห่งได้สอนโดยแม่ชีหรือโดยคฤหัสถ์ เช่น แม่ชีคันสนีย์ เสถียรธรรมสถาน เป็นสถานปฏิบัติธรรมรองรับชาวพุทธศาสนิกชน เป็นต้น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรนำมาศึกษาอย่างยิ่ง เพราะเป็นภูมิความรู้ทางปัญญาที่แสดงแนวคิดผ่านทางวัฒนธรรมในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ผ่านทางวัตถุด้านศาสนสถาน ถือเป็นประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่การสืบค้น และสะท้อนถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ศาสนาที่นำไปสู่ความมีวัฒนธรรมที่ดีงาม ที่สะท้อนให้เห็นถึงควมมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์และช่วยสืบทอด อันจะนำไปสู่การ

บูรณาการในยุคปัจจุบัน หรือการนำไปสู่การผสมผสานกันกับวัฒนธรรมใหม่ โดยต้องมีจุดยืนที่เข้มแข็ง และจะต้องมีการร่วมมือกันในการสร้างอัตลักษณ์ และวิถีวัฒนธรรมของล้านนาที่สามารถอยู่ในยุคปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากว่าการก่อสร้างของวัดในมิติของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ ตลอดจนจนถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวัฒนธรรมในชุมชน ที่เป็นการร่วมมือร่วมใจในการสร้างวัดของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในที่นี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวัดที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นกรณีศึกษา จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดสวนดอกพระอารามหลวง วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง วัดศรีโสดาพระอารามหลวง วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม ซึ่งในแต่ละวัดมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ในการสร้างวัดเป็นแบบเฉพาะของตนเป็นกระบวนการขึ้นพื้นฐานสำคัญ อันนำไปสู่ความเข้าใจภูมิทัศน์วัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งมีชีวิตวัฒนธรรมร่วมกันในชุมชนชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน นำเอามาเป็นต้นแบบ (Model) ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ การท่องเที่ยวในมิติภูมิทัศน์วัฒนธรรม ศาสนสถานและสถานที่สำคัญสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ผู้ที่สนใจ นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว การเผยแผ่ความรู้และความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ผสมผสานทางศิลปะสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อนำเสนอหลักการปรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านพุทธประวัติศาสตร์ ด้านพุทธสถาน ด้านพุทธศิลป์ ด้านพุทธธรรม ด้านพุทธกิจกรรม อันจะเป็นแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเอกสาร (Documentary Analysis) มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1) ขอบเขตของด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นประเด็นในการวิจัย 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1) ศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประเด็นที่ 2) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

ประเด็นที่ 3) เสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านพุทธประวัติศาสตร์ 2) ด้านพุทธสถาน 3) ด้านพุทธศิลป์ 4) ด้านพุทธธรรม และ 5) ด้านพุทธกิจกรรม ในพื้นที่ 4 วัด ที่สำคัญในอำเภอเมือง

เชียงใหม่ได้แก่ 1) วัดสวนดอกพระอารามหลวง 2) วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง 3) วัดศรีโสดาพระอารามหลวง 4) วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม

2) ขอบเขตด้านเอกสาร

(1) การศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ 4 วัด ที่สำคัญในอำเภอเมืองเชียงใหม่ได้แก่ (1.1) วัดสวนดอกพระอารามหลวง (1.2) วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (1.3) วัดศรีโสดาพระอารามหลวง (1.4) วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม

(2) ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์วารสาร จุลสาร สื่อออนไลน์และเอกสารที่เป็นวรรณกรรมเกี่ยวข้อง

(3) ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มประชากรเหล่านี้ 20 รูป/คน ประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 4 รูป และกลุ่มฆราวาส จำนวน 16 คน รวมจำนวน 20 รูป/คน ที่มีส่วนร่วมในการให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

(4) ขอบเขตของด้านพื้นที่

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาวิจัยวัดที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 วัด ดังนี้

1) วัดสวนดอกพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ 139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2) วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ 90 หมู่ 2 ตำบลช้างเผือก ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ (เชียงใหม่ – ลำปาง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3) วัดศรีโสดาพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ 17 ถนนศรีวิชัย บ้านน้ำตกห้วยแก้ว หมู่ที่ 2 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

4) วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม ตั้งอยู่เลขที่ 135 หมู่ที่ 10 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัย

ทั้งนี้ การนำองค์ความรู้จากแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ทั้ง 5 ด้าน ของ 4 วัด สามารถนำไปเป็นต้นแบบ (Model) ในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในพื้นที่อื่น ๆ ที่ทำให้

ศาสนิกชน ผู้สนใจ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เกิดความพึงพอใจในทุกด้าน สามารถเล่าเรื่องและชักชวนเพื่อน พี่น้อง ครอบครัว คนรู้จัก ให้เข้ามาเที่ยวชม มาสัมผัสบรรยากาศที่แท้จริงในพื้นที่

ศาสนสถาน หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เกิดความพึงพอใจ มีความรู้ เกิดสติ ปัญญา และที่สำคัญเกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจ พอที่จะสรุปผลของตามแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่สัมพันธ์ในเชิงพื้นที่

พอสรุปได้ 3 ทาง ได้แก่ 1) พื้นที่ทางกายภาพ 2) พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ

1) แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สำหรับผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและผู้สนใจแสวงบุญ รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตามความเชื่อและความศรัทธาในบรรพบุรุษพุทธศาสนา ศึกษาความรู้ด้านพุทธศาสนา พุทธศิลป์ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ สถานที่ตั้งและสิ่งก่อสร้างของวัดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มีส่วนสำคัญที่จะให้เกิดศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้ยั่งยืน และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามสืบต่อไป และได้มีความแตกต่างของบริบทในแต่ละพื้นที่ แบ่งได้เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏชั่วคราว เช่น การแสดงพิธีกรรมทางศาสนาและภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏถาวร เช่น สิ่งก่อสร้าง

ต่าง ๆ ทั้งสองอย่างเป็นวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมในการสร้างรอยรอยบนพื้นโลกด้วยฝีมือมนุษย์ พบว่า นักภูมิศาสตร์สนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใน 3 แง่มุมด้วยกัน คือ 1) รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน 2) รูปแบบการจัดแบ่งที่ดิน 3) สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง โดยอาจแบ่งได้เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมสากล

ส่วนการท่องเที่ยวเป็นภาระหน้าที่ทั้งของผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวในการแสวงหาลูกค้าตลาดหลัก และเพื่อการแข่งขันในการเป็นผู้นำทางด้านธุรกิจ และนอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำเป็นที่จะต้องร่วมมือ เพื่อพัฒนาให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้เจริญเติบโต และสร้างรายได้ให้แก่ประเทศมากที่สุด เพื่อเป็นอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนตลอดไป และการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี 2) เป็นการท่องเที่ยวการสืบทอดพระพุทธศาสนา 3) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม และปันผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนั้น แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมือง ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านพุทธประวัติศาสตร์ ที่ได้กล่าวถึงพุทธประวัติศาสตร์การกำเนิดของพระศาสนาและพระพุทธศาสนา การที่ศาสนิกชนหรือผู้สนใจได้เข้ามากราบนมัสการ เยี่ยมชมสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความจงรักภักดี เบิกบานใจ และแสวงหาความสุขทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ตามคติธรรมที่แสดงออกทางด้านพุทธศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมรวมถึงขนบประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้น ๆ การสร้างสิ่งก่อสร้างภายในบริเวณวัดหรือสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เช่น สร้างพระเจดีย์โบสถ์ วิหาร พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอพระไตรปิฎก กุฏิ หอฉัน เป็นต้น ล้วนแล้วแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใส ศรัทธาอย่างแรงกล้าในมิติความเชื่อทางศาสนาพุทธ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ต้องศึกษาหาความรู้ หาความหมายของการเชื่อมโยงความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาพุทธ

(2) ด้านพุทธสถาน เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้า หรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นประกอบศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์

วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป เป็นต้น เป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ เป็นอนุสรณ์ที่ให้ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่พุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชาเป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนพิธีและรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทางศาสนาพุทธ ดังเช่น ในสมัยสุโขทัยมีการสร้างประติมากรรมขนาดใหญ่เพื่อตกแต่งพุทธสถาน

โดยยึดถืออุดมคติสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในเรื่องไตรภูมิ ส่วนทางล้านนากับการสร้างพุทธสถาน ได้ยึดหลักในอุดมคติสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาสอดคล้องกับเรื่องจักรวาลวิทยาในไตรภูมิเช่นกัน

(3) ด้านพุทธศิลป์ คืองานศิลปกรรมที่สรรค์สร้างขึ้นเป็นรูปเปรียบเทียบ หรือรูปแทนพระพุทธเจ้า รวมถึงจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือสิ่งที่ควรบูชา อย่างเช่น เจดีย์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ทั้ง 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ หรือ พระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันต์ธาตุ อัฐิของเจ้าเมือง พระมหากษัตริย์ และอัฐิของบรรพบุรุษ เป็นต้น โดยถ่ายทอดผ่านความงดงามทางด้านพุทธศิลป์ที่แฝงไปด้วยคติธรรมและปรัชญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้มีกำลังใจ เกิดปิติ เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ และเผยแพร่แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ในบวรพระพุทธศาสนา และที่สำคัญเป็นแนวคิดที่ตีตามในการประพฤติปฏิบัติตนตามครรลองครองธรรมของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ได้รวมถึงการมีองค์รวมของการสืบทอดและต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อไป

(4) ด้านพุทธธรรม เป็นหลักธรรม หรือพระธรรม คือธรรมะของพระพุทธเจ้าที่มีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ที่เกี่ยวกับความจริงทุกสิ่งตามธรรมชาตินิยาม 3 ของมนุษย์ ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์ พุทธพจน์นี้ เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดย เป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการ คือ ให้เกิดประโยชน์สุข ตามพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ทิฐธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ 2) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาติหน้า และ 3) ปรมัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง พุทธธรรมเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่สื่อออกมาในหลายรูปแบบคัมภีร์ใบลาน พับหนังสือ หรือพับสา ตู้พระธรรม พระไตรปิฎก หรือรวมถึงสิ่งก่อสร้างภายในวัด ที่สะท้อนให้เชื่อมโยงในเรื่องคติสอนใจ ยกตัวอย่างเรื่อง หัวใจนักปราชญ์ที่แสดงถึงความสำเร็จในการศึกษาทุกระดับ ถ้ายึดถือและปฏิบัติตามจะเกิดความสำเร็จอย่างรวดเร็ว สมดังที่ได้ตั้งใจไว้ หลักธรรมหัวใจนักปราชญ์ สุ จิ ปุ ลิ ส่วนหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน อันจะเกิดประโยชน์สูงสุด คือ มงคล 38 ประการ เป็นต้น

(5) ด้านพุทธกิจกรรม เป็นกิจกรรมวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธที่พุทธศาสนิกชน พึงประพฤติปฏิบัติ และมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดหรือสถานที่

ศักดิ์สิทธิ์ ได้จัดขึ้นถือว่าเป็นศาสนพิธี (พิธีกรรมและกิจกรรม) ที่ดั่งาม ที่ประกอบขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม ที่พึงปฏิบัติให้ได้อย่างถูกต้อง ในการจัดพุทธกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อความเป็นสิริมงคล สร้างกำลังใจให้แก่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ พุทธกิจกรรมถือได้ว่าเป็นการดำเนินงานบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและคงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

2) สภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาผู้วิจัยได้พบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ พอสรุปได้ 2 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป การประชาสัมพันธ์ สร้างศูนย์พิพิธภัณฑสถานและศูนย์การเรียนรู้ รายละเอียดการเดินทาง

(2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้แก่ การติดต่อประชาสัมพันธ์ ที่จอดรถไม่เพียงพอ (เก็บค่าบริการที่จอดรถ) การบริการห้องน้ำ การรักษาความปลอดภัย ความสะอาดเรียบร้อย การจัดร้านค้า ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านน้ำดื่มหรือร้านของที่ระลึก การจัดการกิจกรรมต่าง ๆ มีการสูบบุหรี่ภายในศาสนสถาน ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และศาสนิกชนรวมถึงนักท่องเที่ยว

3) แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

(1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป การหาข้อมูลจากสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย (Social media) เช่น Webside/Internet/Google map/Facebook/Application Line/Tiktok/Youtube และอื่น ๆ, เชิญผู้ที่มีความรู้ทางการท่องเที่ยวมาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนในเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), การประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบทั้งรูปธรรมและนามธรรม, ทำคู่มือแนะนำและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด, แต่ละจุดควรมีป้ายหรือการสแกน QR Code แสดงเรื่องราวของสถานที่อย่างย่อ ๆ เพียงพอกับการเข้าใจในการเคารพสถานที่และการปฏิบัติตนในฐานะผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดจินตนาการคล้อยตามและเข้าใจบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดนั้น ๆ, วัดควรสร้างโมเดลแสดงตำแหน่งของวัดอย่างชัดเจน มีสีสันท่านหา, ทำแผ่นพับ

ทำหนังสือโป๊พอัพ (Pup up) สามมิติ แสดงพุทธสถาน และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัด, สร้างห้องประชาสัมพันธ์เสมือนจริง มีแสงสี ภาพและเสียงชัดเจน, ควรทำป้าย Do and Don't ให้ชาวต่างประเทศได้เข้าใจขนบธรรมเนียมและประเพณี สามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เมื่อเข้ามาชื่นชมภายในวัด, ควรมีพิพิธภัณฑ์ทั้งกลางแจ้งและมีห้องพิพิธภัณฑ์ เพื่อสื่อถึงประวัติศาสตร์ของวัด และสิ่งของโบราณที่ค้นพบในบริเวณวัดรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบ ๆ วัด, เพื่อเป็นการปลูกฝังพระพุทธศาสนา นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปวัด เพื่อเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมและจิตรกรรมฝาผนัง โบสถ์ วิหาร สิ่งปลูกสร้าง อันวิจิตรสวยงามตระการตา ซึ่งมีการผสมผสานกับหลักธรรมคำสอนและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน และสะท้อนให้เห็นภูมิประวัติศาสตร์, การเดินทางที่สะดวก รวดเร็วด้วยรถส่วนตัว หรือรถสาธารณะ

(2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการประชาสัมพันธ์ครบทุกด้าน สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และกิจกรรมของวัดทางเว็บไซต์ (Website) จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนที่สื่อความหมายของวัดได้แก่ แผนที่สถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ข้อห้ามต่าง ๆ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของการเข้ามาจัดพิธีกรรมภายในวัด, เชิญผู้ที่มีความรู้ทางการท่องเที่ยวมาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนในเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), จัดที่จอดรถให้เป็นระเบียบ สะดวกสบายและปลอดภัย, ไม่ควรเก็บค่าบริการที่จอดรถ, ที่จอดรถควรจะเป็นเฉพาะผู้ที่มาทำบุญ หรือมาติดต่อธุระชั่วคราว, ทำป้ายแนะนำและมีผู้จัดการดูแลการจอดให้เป็นระบบระเบียบเรียบร้อย, บริการห้องน้ำที่เห็นได้ ชัดเจน สะอาด และปลอดภัย, สร้างห้องน้ำและมีผู้ดูแลทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ, มีหน่วยบริการ ประชาสัมพันธ์มองเห็นได้ชัดเจน เพื่อประโยชน์และความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน, ทางวัดมีการรักษาความปลอดภัยที่ดี ทำให้ผู้ที่มาเที่ยวสามารถมั่นใจได้ในความปลอดภัย, มีการณรงค์ ดูแลและรักษาความสะอาดอยู่เสมอ, ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงามของวัดให้มีการแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ระหว่างพุทธาวาสและฆราวาสหรือการจัดพื้นที่สำหรับสัตว์ ซึ่งเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ, ร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและสำนักพุทธ ประจำจังหวัดในการอบรมและขอความร่วมมือช่วยกันทำความสะอาด, การจัดร้านค้า ร้านอาหาร หรือร้านของที่ระลึก ควรจัดให้เป็นระบบ ระเบียบ สะอาด และมองเห็นชัดเจน เป็นที่น่าสนใจ, การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ควรบอกวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมให้ชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทาง, นำเสนอ

กิจกรรมอย่างสร้างสรรค์, ควรมีกิจกรรมเสริมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ, มีป้ายแสดงเครื่องหมาย”เขตปลอดบุหรี่” เห็นได้ชัดเจน ควรมีการรณรงค์งดการสูบบุหรี่ภายในศาสนสถาน และบริเวณใกล้เคียง (เป็นเขตปลอดบุหรี่) เพื่อความปลอดภัยในเรื่องสุขภาพของทุกฝ่าย

อภิปรายผล

การนำองค์ความรู้จากแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ทั้ง 5 ด้าน ของ 4 วัด สามารถนำไปเป็นต้นแบบ (Model) ในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในพื้นที่อื่น ๆ ที่ทำให้

ศาสนิกชน ผู้สนใจ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เกิดความพึงพอใจในทุกด้าน สามารถเล่าเรื่องและชักชวนเพื่อน พี่น้อง ครอบครัว คนรู้จัก ให้เข้ามาเที่ยวชม มาสัมผัสบรรยากาศที่แท้จริงในพื้นที่ศาสนสถาน หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เกิดความพึงพอใจ มีความรู้ เกิดสติ ปัญญา และที่สำคัญเกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของ (พระมหาเศรษฐศิริ ปภสฺสโร, 2563: 248) กล่าวว่าแนวคิดในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดขึ้นจากการมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด เช่น พระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เกิดขึ้นจากการมีประเพณีวัฒนธรรมประจำของวัด แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดขึ้นจากสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น และสอดคล้องกับงานเขียนของ (สุกัลยา โหราเรือง, 2562: 183) กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา จัดเป็นการท่องเที่ยวทางด้านจิตวิญญาณและศาสนา เป็นการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก ในด้านพระพุทธศาสนาวินัยชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานเขียนของ (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2560: 32-34) กล่าวว่าจาริกล้านนาส่วนใหญ่จะกล่าวถึงประเพณีการสร้างวัด สร้างพระพุทธรูปการปฏิสังขรณ์และการถวายสิ่งของไว้อุปถัมภ์แก่วัด เมื่อมีการสร้างวัด ต้องมีการสร้างพระพุทธรูปไว้สักการบูชาไปพร้อมกัน แต่จะมีบางวัดที่สร้างพระพุทธรูปไว้ก่อนที่จะสร้างวัดภายหลัง ดังนั้นพอที่จะสรุปผลตามแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่สัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ พอสรุปได้ 3 ทาง ได้แก่ 1) พื้นที่ทางกายภาพ 2) พื้นที่ทางสังคมและ

วัฒนธรรม 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ

แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย 5 ด้านของ 4 วัด ดังนี้ 1) ด้านพุทธประวัติศาสตร์ 2) ด้านพุทธสถาน 3) ด้านพุทธศิลป์ 4) ด้านพุทธธรรม 5) ด้านพุทธกิจกรรม ในส่วนสภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 4 วัด ที่สำคัญมี 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป การประชาสัมพันธ์ สร้างศูนย์พิพิธภัณฑสถานและศูนย์การเรียนรู้ รายละเอียดการเดินทาง 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้แก่ การติดต่อประชาสัมพันธ์ ที่จอดรถไม่เพียงพอ (เก็บค่าบริการที่จอดรถ) การบริการห้องน้ำ การรักษาความปลอดภัย ความสะอาดเรียบร้อย การจัดร้านค้า ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านน้ำดื่มหรือร้านของที่ระลึก การจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการสูบบุหรี่ภายในศาสนสถาน ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาวะของพระสงฆ์ และศาสนิกชนรวมถึงนักท่องเที่ยวและในส่วนแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ทั้ง 4 วัด สรุปได้ 2 ด้านเช่นกันได้แก่

1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป การหาข้อมูลจากสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย (Social media) เชิญผู้ที่มีความรู้ทางการท่องเที่ยวมาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนในเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) การประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทำคู่มือแนะนำและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด แสดงเรื่องราวของสถานที่อย่างย่อ ๆ เพียงพอกับการเข้าใจในการเคารพสถานที่และการปฏิบัติตนในฐานะผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดจินตนาการ คล้อยตามและเข้าใจบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดนั้น ๆ ควรทำป้าย Do and Don't ให้ชาวต่างประเทศได้เข้าใจขนบธรรมเนียมและประเพณี สามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เมื่อเข้ามาชื่นชมภายในวัด ควรมีพิพิธภัณฑสถานทั้งกลางแจ้งและมีห้องพิพิธภัณฑสถาน เพื่อสื่อถึงประวัติศาสตร์ของวัด และสิ่งของโบราณที่ค้นพบในบริเวณวัดรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบ ๆ วัด และสะท้อนให้เห็นภูมิประวัติศาสตร์ การเดินทางที่สะดวกรวดเร็วด้วยรถส่วนตัว หรือรถสาธารณะ

2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการประชาสัมพันธ์ครบทุกด้าน สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และกิจกรรมของวัดทางเว็บไซต์ (Website) จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนที่สื่อความหมายของวัดได้แก่ แผนที่สถานที่

ต่าง ๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ข้อห้ามต่าง ๆ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของการเข้ามาจัดพิธีกรรมภายในวัด เชิญผู้ที่มีความรู้ทางการท่องเที่ยวมาอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนในเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดที่จอดรถให้เป็นระเบียบ สะดวกสบายและปลอดภัย ไม่ควรเก็บค่าบริการที่จอดรถ ทำป้ายแนะนำและมีผู้จัดการดูแลการจอดให้เป็นระบบระเบียบเรียบร้อย บริการห้องน้ำที่เห็นได้ ชัดเจน สะอาด และปลอดภัย มีผู้ดูแลทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ มีหน่วยบริการ ประชาสัมพันธ์มองเห็นได้ชัดเจน เพื่อประโยชน์และความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงามของวัดให้มีการแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ระหว่างพุทธาวาสและฆราวาสหรือการจัดพื้นที่สำหรับสัตว์ ซึ่งเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและสำนักพุทธ ประจำจังหวัดในการอบรมและขอความร่วมมือช่วยกันทำความสะอาด การจัดร้านค้า ร้านอาหาร หรือร้านของที่ระลึก ควรจัดให้เป็นระบบ ระเบียบ สะอาด และมองเห็นชัดเจน เป็นที่น่าสนใจ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ควรบอกวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมให้ชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทาง นำเสนอกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ ควรมีกิจกรรมเสริมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ได้แนวทางในการบริหารจัดการเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งมีรายการที่ควรนำมาปฏิบัติได้จริงดังต่อไปนี้

1) จัดทำข้อมูลพื้นฐานของวัด เช่น ประวัติวัด วัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมทางศาสนาตามประเพณี สิ่งสำคัญในวัด เช่นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ที่สามารถเข้าถึงได้ด้วย ไอ ที มี QR Code, แผ่นพับประชาสัมพันธ์

2) ดูแลสถานที่ให้มีความสะอาดให้ถูกสุขอนามัย สร้างอารยสถาปัตย์เพื่อคนพิเศษที่มีความบกพร่องทางร่างกาย

3) จัดให้มีบุคลากรผู้มีความชำนาญปฏิบัติหน้าที่ให้คำแนะนำ สามารถติดต่อประสานงานกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

4) วัดและชุมชนควรมีโครงการเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชน รักษาและให้ความสำคัญเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเช่น อาหาร การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน

สรุป

แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่สอดคล้องสำหรับผู้ที่มีศรัทธาในศาสนาพุทธและผู้สนใจแสวงบุญ รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ นั้น เพื่อพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืนตลอดไป โดยมีแนวทาง 3 ประเด็นได้แก่ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี 2) เป็นการท่องเที่ยวการสืบทอดพระพุทธศาสนา 3) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม และแบ่งปันผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนั้นสรุปผลของตามแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่สัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ พอสรุปได้ 3 ทาง ได้แก่ 1) พื้นที่ทางกายภาพ 2) พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม 3) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของวัดในอำเภอเมืองประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านพุทธประวัติศาสตร์ 2) ด้านพุทธสถาน 3) ด้านพุทธศิลป์ 4) ด้านพุทธธรรม 5) ด้านพุทธกิจกรรม ในส่วนสภาพและปัญหาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ที่สำคัญมี 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และในส่วนแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่ สรุปได้ 2 ด้านเช่นกันได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่” ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน
- 2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง เอกลักษณะและวัฒนธรรมของชาวพุทธในล้านนา เพื่อส่งเสริม

การท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

- 3) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต ความเชื่อความศรัทธา และการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2555). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 -2559**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เชษฐ์ ดิงสัญชลี. (2556). **สังเวชนียสถานและสถานที่สำคัญทางพุทธประวัติในอินเดีย - เนปาล**. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส.
- พระมหาเศรษฐศิริ ปภสฺสโร (ทิตา). (2563). วิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งเรียนรู้พุทธศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดเชียงราย. **หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). **กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม.
- สุกัลยา โหราเรือง. (2562). การศึกษาวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์. (2560). **พระพุทธรูปล้านนากับคติพระพุทธศาสนamahayanaแบบตันตระนิกายวัชรยานพิมพ์ครั้งที่ 2**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.